

Matajur

Sped. in abb. post. II gruppo
Poština plačana v gotovini
List izhaja z vsemi potrebnimi dovoljenji videmskih oblasti.
Il giornale si stampa col permesso delle Autorità della provincia di Udine.

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

UREDNIŠTVO in UPRAVA ulica Mazzini št. 10 - Videm
Naročnina: letna 350.— lir, 6 mesečna 180.— lir

Lit. 15.—

VIDEM, 26. DECEMBRA 1950.

Leto I. — Štev. 7

Na pragu novega leta

Prišli smo na konec leta 1950. Kakor razna združenja, ustanove in države zaključijo ob tej priliki svoje račune in pregledajo napravljeno delo ter tisto, ki ga bo treba še dovršiti, tako moramo tudi mi pregledati in proučiti, kaj se je napravilo v preteklem letu, da na podlagi storjenega lahko določimo program in delo za bodoče leto.

Toda naš pregled zanima vse prebivalstvo Beneške Slovenije, za katerega pišemo in ni samo

Nikomur hlapeci

Toda to je sedaj stvar preteklosti. Naša manjšina v Beneški Sloveniji se zaveda svojega položaja. Ona prav dobro ve, kakšne so njene dolžnosti nasproti državi, prav tako pa se zaveda, da ni dolžna biti hlapec nikomur. Tudi mi imamo svoje pravice, ki so nam jamčene v ustavi, po mirovni pogodbi in po naravnih pravicah narodov. Te pravice so nam skozi stoletja stalno oporekali. Demokratije in fašisti so se v tem izkazali enakoredni. Tudi sedanja vlada, ki pravi, da je demokratična in da celo brani demokracijo, doslej še ni pokazala, da je pri-

Zagovornik beneških Slovencev

Vkljub temu pa lahko trdimo, da smo zaključili leto 1950 z uspehom. V ljudstvu Beneške Slovenije se je vzbudila jasna in točna zavest njegove narodne pripadnosti, vzbudila se je težnja po kulturnem, gospodarskem in socialnem dvigu. Še pred kratkim se to ljudstvo ni upalo javno izpovedati svojo narodno pripadnost. Sedaj pa občuti vedno večjo potrebo, da bi spoznalo svoj jezik, čitalo časopise, revije in knjige v svoji materinščini.

Rojstvo »Matajur« ni samo slučaj, ampak je zrasel iz žive potrebe beneških Slovencev, ki so si želeli svoj list pisan v slovenščini in ki bo štivil njihove koristi.

Ko smo pred tremi meseci začeli izhajati, smo poslali globoko ganjeni naš pozdrav vsem beneškim Slovincem, ker smo se popolnoma zavedali velike važnosti tega našega koraka. Sprejem, ki ga je doživel naš list med vsem prebivalstvom, je presegel naša najbolj optimistična pričakovanja.

Vsi so znali in znajo govoriti po slovensko, vendar pa po zaslugi zapostavljanja vseh vlad, ne zna vsakdo pisati in čitati. Vedeli smo za veliko željo vseh, da bi čitali nekaj, kar bi jim govorilo iz srca v srce. »Matajur« se je bliskovito razširil po naših dolinah, kar priča o narodni zavesti našega ljudstva in o njegovi ljubezni do svojega jezika, do svojih običajev, folklorne in do svojih izročil.

Naš program in naše delo

»Matajur« je mejnik v zgodovini našega malega naroda. Lah-

pregled dela omejenega obsega. Vsekakor pa lahko že takoj ugotovimo, da je bilo tekoče leto precej razgibano za vse naše ljudstvo.

Kdo smo? Smo slovenska narodna manjšina, 60 tisoč ljudi, ki živi na ozemlju, katero tvori del italijanske republike. Stoletja suženjstva so spremenjale naš značaj in nam vtisnile pečat pokorščine in slepe ubogljivosti.

pravljena spoštovati naše pravice. Po vsej naši deželi se z vso paro nadaljuje raznarodovanje. V vsej deželi ni niti ene šole, kjer bi poučevali v našem materinskem jeziku.

Življenje pri nas je še vedno zelo zaostalo. Ničesar se ne podvzame, s čemer bi dvignili naše življenjske pogoje, ker oblasti dobro vedo, da kadar se živi v bedi, pride sam od sebe čut manjvrednosti in podložnosti ter upajo s tem, da bi nas potujčili. In kadar se kdo protivi, se poslužujejo strahovanja, da bi ga potlačili kulturno in gospodarsko.

ko rečemo, da odkar je izšel, se slovenska manjšina v Benečiji vedno bolj zaveda svoje narodnosti in svojih pravic.

Ze takoj v začetku smo jasno začrtali naš program. Nič strankarstva, ki prinaša razdor in bi samo povzročilo, da bi nas še nadalje izkoriščali. Vse ljudstvo nam je sledilo, ker smo se potrudili, da bi čimbolj pravilno tolmačili njegove težnje. Stalno smo razpravljali o našem gospodarskem položaju in opozarjali državo in italijanski narod na naše probleme. Vsi sedaj vedo za nas in več ali manj poznajo tudi številne naše probleme. O nas je govoril italijanski radio in časopisi, čeravno rajši slabo kot dobro.

Naše ljudstvo mora trdo delati in ima od svojega dela le malo ali nič. Medtem ko se naše ženske pehajo z delom, pa imamo večji del naših moških brez

dela, zlasti v zimskem času.

Zakaj v naših dolinah nimamo primernih šolskih poslopij, pouka v našem jeziku in cest? Zakaj nimamo primernih vodovodov, medtem ko naše vode namakajo ravnino? (Zakaj so naše vasi brez električne luči, ko naše doline dajejo elektriko ravnini?)

Za vse to se bomo s podvojeno silo borili tudi v letu 1951. Šovinistom, ki so nas že zapisali narodni smrti, bomo zoperstavili našo odločno voljo do življenja. Da, mi hočemo živeti, ne samo kot »fedelissimi«, ampak tudi kot enakopravni državljani. Z dvignjeno glavo in odločno bomo zahtevali, da nam vlada odpre šole v našem jeziku, da zgradi primerna šolska poslopja, ceste in vodovode za vse vasi, da preskrbi delo in zaslužek za naše brezposelne.

To je program beneških Slovencev za prihodnje leto in to je tudi naš program.

Pesnik beneških Slovencev

Pri oknu nem bedim
tja v noč mi zre oko
oložno in rosno! (»Poezije«.)

Tako žalostno je zapel naš veličastnj stari gospod Ivan Trinko v pesmi »Spomin«. Gledal na našo prelepo zemljo, po dolinah in hribih, od goriških Brd do Kaninovih robov. Pa mu je žalost prišla, ker je videl to slovensko zemljo še hudo v bolečini.

In koliko je On za vse nas nadižke, idrijske, terške in rezijske Slovence dobrega in narodnega storil. Ni zastoj, da mu bodo pravili po vsej slovenski zemlji ob Teru in Nadiži »nač očee«.

Zato je prav, da se za praznike in ob novem letu za vezilo oglasi na čas mlačku izpod mogočnega Matajurja, tudi naš »Matajur« in malo pove o tem možu.

»Naš paglavac«

Saj ne bo gospod zameril, ko gledamo na njegova otroška leta, kakor na tiste naše paglavce, ki jih je tako lepo opisal v knjigi »Naši paglavci« pred dvajsetimi leti. Tudi on je bil od teh paglavcev, tam v Spodnjem Trčmunu, kjer je bil rojen leta 1863. V januarju bo imel 88 let. Tri leta je hodil v šolo v Jelino pod Trčmunom, potem so ga dali v Čedad kjer je bil mali Vanček tako pridni, da je dobil zlato medaljo.

Zdaj je bil fant visoke postave in izrezanega obraza. Šel je v videmsko semenišče na latinske šole. Tukaj je bil spet tako marljiv, da je končal gimnazijo eno leto prej kot drugi. Kakšen lep vzgled za naše šolarje. Po izpitih je šel v seminar in je pel novo mašo leta 1886 v Trčmunu pri

Za poznavanje naše dežele

(Ocena knjige »Beneška Slovenija«)

Nek profesor, sin naših doljn, nam je postal naslednjo oceno, ki jo v celoti objavljamo.

O Beneški Sloveniji se je v zadnjem času mnogo govorilo in najrazličnejše neumnosti so se širile z besedo in tiskom, kot »le italianissime valli del Natisonoc, »fedelissimi« itd.

Le malokdaj pa se je pobrigal za globlje proučevanje o dejanskem stanju in tej deželi in o njenem razvoju skozi pretekla stoletja od srednjega veka do danes.

Končno pa smo le dobili knjigo, ki vrste in jo z veseljem pozdravljamo pričakujoč še druge in obsežnejše dela, o katerih smo čuli, da se že pripravljajo. Ta knjiga, ki je bila tiskana v Gorici na boljšem papirju in z lepimi črkami, ter je bogato o-

premljena s fotografijami, nosi naslov »Beneška Slovenija«.

Poleg drugega teksta je v knjigi precej proze in poezije v domačem narečju beneških doljn in na koncu je pridejan še zelo skrbno izdelan zemljevid naše dežele. Pozoren čitatelj bo ugotovil, da so v tej knjigi zbrane zelo bistroumne opazke in prebršljivi dokazi. Prav tako bo znal ceniti lep opis arhitektonskih zanimivosti raznih zgradb in spomenikov, kakor n. pr. gotške cerkvice v Landarju, Lipi in Sv. Kvirinu. Pisatelj se je potrudil, da je dokazal nepretrgano duhovno vez med beneškimi Slovinci in med onimi na Kranjskem. Skrbno in natančno je opisal arhitektonske motive, ki so najznačilnejši za stara (Nadaljevanje na 2. strani.)

Veseli Božič in srečno novo leto

ZELI »MATAJUR« VSEM SVOJIM NAROČNIKOM, ČITATELJEM IN PRIJATELJEM. NAJ BI NOVO LETO TUDI BENEŠKIM SLOVENCEM PRINESLO TISTO PRAVIČO IN ENAKOPRAVNOST, KI GRE VSAKEMU SLOVENCU IN NAM ZE STOLETJA ODREKAJO.

MONS. IVAN TRINKO

starodavnem Sv. Ivanu na Gori.

Zdaj pa je že bil gospod in učil matematiko na gimnaziji, potem pa filozofijo; učil je tudi v semenišču. Pa ta je le zunanja pot tega našega stebra, ki danes živa za služeni pokoj pri Pirnovih v Trčmunu.

Za hribom bukev

Pozvonili smo na vratih videmskega semenišča in vprašali po mons. profesorju. Vratar je nekam zginil, komaj se je vrnil, že pride po stopnicah vitka in fina postava. Z lepo maniro je gosta — in teh je bilo polno iz vseh krajev sveta — peljal po hodnikih tja na konec in odprl vrata v knjižnico. To je bila njegova soba in sprejemnica. Kamor si pogledal, same bukve, na omarah, na mizah, stolah in na tleh, celj hribi, kar skrilo se je za njimi, ko je od nekdaj prinesel buteljko, jo odmašil in z ljuboznim nasmeškom trčnil, češ, to je pa za naše meje. »Zdravo, mili gostje slovenske! In je začel govoriti. Prva skrb mu je bila vsa Beneška Slovenija. Zanj je pisal učne knjige, da so nas po vsem svetu spoznali.

Profesor je pisal tudi v drugih jezikih, saj jih zna okoli 15. Prva razprava, ki jo je napisal je bila »Beneški Slovinci« v »Ljudskem glas« leta 1883, potem pa dolg rožár drugih, do ene zadnjih leta 1939, ki je pisana v italijanščini, to je »Zgodovina Jugoslavije«. Kot učenjaka ga poznajo in spoštujejo tudi Italijani; pa bi ga mi Slovinci ne? Saj še danes njegovo srce bije za Beneško Slovenijo in njegovo

oko zre tožno in rosno, če zve o krivicah, ki jih beneški Slovinci trpijo. Prav tako je bilo za rodno Slovenijo, ko je pisal:

»Tam, oh tam so bratje,
tam so sestre mile,
ki so me iz spanja,
dolgega vzbudile«.

in še bije.

Naš pesnik

Pred 53 leti je izšla v Gaberščekovi tiskarni v Gorici, v nekdanji Gosposki ulici, knjžica z naslovom »Poezije«. Kdo je pesnik? Trinko! Vse se je čudilo da imamo tudi mi Slovinci na najzapravnejši meji, domačega pesnika, mladega duhovna Trinka.

In kako je zrasel ta pesnik? Saj še v slovensko šole ni hodil. Tri stvari so ga napravile pesnika. Njegova slovenska narava; doma je bilo vse slovensko. V šolskih letih se je sam učil in to je njegova želena volja. Učil se je kot študent slovenske brez vseh knjig in tako se je navadil in še pesnik je postal, glasnik beneških Slovencev. Tretji, ki je v Trinku prebudil slovenski čut, je bil šempeterski kaplan Peter Podreka. Kakor on njemu, tako pesnik Trinko-Zamejski, oznanja nam v »Poezijah«:

»Minula noč nam grobnega je spanja,
slavjanski dan mogočno se naznanjal«

Naš stebler

Profesor Trinko je razen znanstvenik in pesnik, tudi še vse: on je uglašil dosti beneških viž; je risar, saj so v Vidmu imeli njegovo razstavo. Bil je tudi deželni poslanec, ravnatelj šol in kanonik v videmski škofovski cerkvi; bil je zbran od Italijanov v razna kulturna in gospodarska društva. Tako so mu tudi oni zaupali. Povsod je delal za druge, ne pa zase. Najbolj pa je bil naš stebler, ko so po Beneški Sloveniji hodili razni črnosraičniki in podeštati, ter trobili v svet, da tod ni Slovencev. Trinko se ni bal ne Mussolinija ne njegovega fašizma. Kot mož je branil svoje ljudstvo in njegove pravice. Pljunil je na izdajalce svojega naroda:

»Kot sravnj nam pečal, ki ga pravica
zločineem vžiga, stal vam bo na čelu,
napis krvavo svetel: izdajca!«

Tako je napisal v svoji pesnitvi »Slovenec« že leta 1895; vsem svojim praviim bratom pa je v isti pesmi želel in želi še danes:

»Prikaži skoraj žarko nam se lice
pogažene pravice!«

Mi vsi beneški Slovinci pod Matajurjem pa mu želimo, da bi še dvrst ostal kot ta naša gora, dokler ne bo resnica postalo njegovo prerokovanje.

VZHODNA BIENIEČIJA

Čepletišče

Lanjsko ljeto sej šuola za otroke držala u prestoreh hrana vaške mlekarne, ki če glijh njesu bli popunama proložni za učiti, če ne drugega zarad' kljentou, su bli vsedno zadost' čedni an zdravi. U Čepletiško šuola, ki je sestavljena s petih razredu, kape z Čepletiški truočki, hodiju tud' tišti z Gabrovec an z Jelina. Ljetos, potem ki gospodnja mlekarne je odpovedala prestore, kjer sama jih potrebuje za magazen, šuolske aule su muorle bit' preložene drugam an kjer mestu buj primjernih njesu mogli udobit', adno su postauli u plješnjavu kljet, pu zakopanu u zemji, drugo pa na varh nega hljeva.

Nje potrjebno skazat' de oba ta prestora na odgouaraju rekvizitam šuol an učenje, posebnu u plješnjavi kljet, škoduje zdravju otroku ki muoreju tu sedjet' po štjer an še vič ur vsak dan.

Ljetosnji učitelj u Čepletišči je znani Alfons Stanič z Špjeta. Ljudje maju trošt de se bo z otroki razgovarju u njihovem

(Nadaljevanje s 1. strani.)

gotske cerkvice v Beneški Sloveniji ter pojasni, da imajo enake značilnosti tudi srednjeveške cerkve na Kranjskem in v drugih slovenskih deželah.

Kot glaven dokaz navaja napis na kamnu pri Sv. Ivanu v Landarju (MAISTER ANDRE VON LACK — MAI JAHRIS 1477), ki nam potrjuje delovanje kranjskih gradbenikov v Nadžiki dolini (Lack Škofja Loka). Prav tako je avtor pošteno nenavadno dejstvo, da se beneški Slovenci za svoje gradbeno dela niso posluževali italijanskih ali vsaj furlanskih obrtnikov in umetnikov, ampak so poklicali Slovence iz Kranjske. To je še toliko bolj važno, ker je bila v XV. in XVI. stoletju, za časa italijanskega Preporoda, italijanska umetnost na višku in je samo duhovna simpatija in sorodnost mogla pripraviti voditelje avtonomne Beneške Slovenije, da so poklicali slovenske arhitekta iz Kranjske, namesto obeh iz Čedadu ali iz Vidma.

Zgodovinsko gradivo je v knjigi natančno obdelano, ne da bi bilo natrpanih prevet' citatov in datumov, ki bi samo otežkočili pripovedovanje. Ta del je zelo koristen, ker smo opazili, kako velika nevednost vlada na splošno o zgodovini naših dolin. Pisatelj si pomaga z drugim deli, ki so nastala iz študija in raziskovanj, kakor so n. pr. »Le Vicinie« od C. Podrecca, da z njihovo pomočjo zagovarja znano stališče o avtonomiji Beneške Slovenije v srednjem veku in pod Beneško republiko. To stališče zamkajo italijanski laži-patrioti z napačnim tolmačenjem petriotičnega duha in se trudijo, da bi dokazali, da ni bilo niti avtonomije, niti kakšnega kulturnega razvoja.

Naš avtor uspešno premaga te ovire in kar se tiče kulturnega razvoja beneških Slovencev navaja celo vrsto slavnihi osebnosti, kot so: Jakob Štelin, Anton Podreka, Peter Podreka, Ivan Klodič, Anton Klodič, Maks Klodič, Josip Gorenščak in končno največji med njimi, znani Ivan Trinko.

Knjiga nam zelo ugaja in cenimo avtorjevo delo, ki je nepristransko in objektivno prikazal delo in izročila teh naših tako lepih in tako zapuščenih dolin.

izjku, takuò de laže si boju navzeli besjed ki morbit' nikdar njesu bli sljšal'.

SREDNJE

Konec novembra, kamunski svet sej biu zbrauu za ezaminat' možnost naprave cjesto ki bi vezala Gorenji Trbaj z dolino. Se zdi, takuò ki praviju, de Sindik je biu možnuò nagajen za načrt cjesto po kraju Idarske doline; ampá usi konsiljerji su se uprli temu načrtu an su namest' odobrili projekt djela na pobuočju Zamjera ali Šentljenarske doline. U resnici tele načrt je dovjek buj koristni ku te drugi, kjer pot bi služila dostim vašém: Ravni, Oblieci, Podgori, Salgujem, Dugam, Gorenjemu Trbiju, Polieci, Gnilovci, Kljancu, Vrhù, Preserjam, Černetici; medtem ku po na-

Praprotno

PRAPROTNO. — Ljetos je blá u naših dolin možno slaba letina, suš nam je škuazi usé pardjelke uničou, an zatuò je paršla u naše kraje zarjes čarna mizerja. A ni blò zadosti samuò suš, tud' dauke so nam možno povečali. Zaki so tuò napravili mi ne vjemò, saj ljetos njesu prú nobednega djela napravili u našim kamunu, da bi muorli mi sadá pomahat' plačevat'. Mi vidmo, da u druge kamune njesu povečali terkej dauke ku pr' nas an zatuò bi radi vjedali zaki prú naši možje na kamunu njeo zastupil, da pr' nas mamò terkej veliko mizerju, k' nam jo džokupacjon djela an nam založili dauke boj visoke ku u druge kraje. Imamo družin, k' sihurne buodo muorle prodati krauco, k' majò še u hljeve, za plačat' dauka. Če bo šlo še cajtá takuò naprej, bomo šli usi rakovo pet.

STARÁ GORA. — Usak' človek b' mislu, da pr' nas teče živjenje terkej mjerno zaki smò med zelenimj hozdovi, oku božjepotne cjerkve na Stari gori. Da pr' nas ni takuò nam bo povjedu tuò kar sadá bomo pisali, k' se je zgodilo u ljetosnji jeseni an bui natančnu smò zvjedali tele dni.

Mjesca junja teha ljeta su se poručila 20 letni Miškorja Angel an 19 letna Sandra Nikolosi, oba rojena an uzrejena u hozdovih Stare hore pr' Čedadu. Nista pa se uzela zaki sta se radá imjela, ma zatuò kar je oče od Miškorje vidu u mladi Sandri dobro an zdravu djelauku. Kadar pa u poroki nje ljubevanju pride zmjeraj do kašneha nerazumevanju u hišij an takuò je blò tud' pr' Miškorjevih. Usak'zanje krehanje se bul an bul stopnuvalo an tuò zaki, kar je Angel Miškorja divje narave. Že parve dni, ku se je poroču u začeu tači suojo ženo an jo opdit' od hiše. Mjesca auhusta pa je paršu ta mož brez sarcá do terkej velike brutalnosti, da človek škuaze ne bi vjerju. Ko je suojo ženo možno stuku, jo je zauljeku u host, jo tam parvezu z železno nitjo h' nemu drevesu an jo terkej tuku, da je zatuò prečajtom rožila. Kadar je žeta no malo ozdravila je to povjedala karabinjerjam. Svak an svakinja pa so na interogatorju povjedali karabinjerjam, da je Angel Miškorja tju primo-

črtu sindika pot bi služila samuò za Kljanc, Gnilovcu an Gorenji Trbij.

Dvanajstim vašém bi ta cjestá olajšala pejanje z bregá prdelku ki maju na razpolago: sadje, drva za žgat', senuò an za naprej pa veliko kolčino kostanjovega lesa, ki ljudem vrže ratingo posječ' zarad boljezni ki je zadjela kostanje v čeli conj.

Sindik, takuò gre glas med ljudi, kjer mu se nje uspeju stuori' njezá projekt, je stuoru ustaut' djelo potnega odsjeka Ravni.

DUGE

Préd kratkim sej vršiu pogreb 78 ljetne Đugar Antonje. Je bila podkopana u Obliečki brjot.

ARBEČ

Ljetos vina je bluo obitno. Mladi an stari veselo pijò an puojò: »Prijetla bon povabu — trte bon sadiu — vince bon piuc — itd.

Petejah

Ljudje začenjaju se kumbrat an bit' zaskrbjeni zarad' ki ostaniju prez djela an prez zaslužka u najslabšim času ljeta, u zimj.

Še jutre bo mu djelal, potem bonju dopuščeni z djela, su nam reklj njeiki djeluci grede ki su se vračal' na duvn z opoknega lomua. »Djelo odkritjaj, k ki dva mjesca prej smu začeli, je končano; naši muškelj po dugi perodi prezposelnost su bli glih ovadjeni; za djelo an zdaj bonu muorli spet pršile počivat' an kdou vje do kada«.

GORENJI RONAC

Dne 15. novembra je bila inaugurana dvorana za otroški vrtae. Dvoranu su napravil v prvim nastropju mlekarne, tak

prjed se ble elementarske šuole, katere su ble preložene u privatni hram vašj.

SV. PETER SLOVENOV

V saboto 16. ob 10. uri je biu podkopán Njek Pavel, kateri kakor smu že sporočili u drugi številki Matajura je biu po hudj nasrečj sprjet v Čedajski špitau z rezervano prognozo zvišer dneva 6. t. m. Kjer nje bluo nič ž njim v četrak 14 tek. su ga prepejali na duom u Špjetar, kjer malo ur poté je mru.

Nale ojeu čas sej liu daž za pogrebam je šluò veliko številu ljudi domačih an z drugih kraju, z Čedadu, in Vidma.

Pogreb je kompanjela Barnaska banda. Kaselo su nesli na ramenuh tovaršij furlanske elektrčne družbe. Nad kaselo su ble položene tri lijepe girlande.

BARNAS

Naš vašnjak Sitar Pavel je dobju doktorat inženirstva. Sitar je mlad, ima samuò 24 ljet, an po štjerih ljetih študiranja u milanskom Politekniku je ratu inženjer.

Za slavlj' novega, barkega an mladez inženjerja, u Barnasu pr' gostilni »Črni Orek« je bila organizirana na večerna zabava s plesam, h kateri su interveniral u velikim številu prijatelje, tovaršij Sitarja an druge osebe.

ŠT. LENART

Tode ki puojdiš na najdiš takuò slablj cjest, ku ki su u našim kamune; bi se možuò misliti de njih obranjevanje je popunama zapuščeno. Od končina Špjetarskega kamuna hitru pod vasjó Ažle do Skrutovega, cjestá ima lake an tarkaj jam, de če si z kolesam ali s kajšnjim motorjem te vrže rátnihu hodit', če nečij zasut kolesa ali motorja an se na previč umaltr'.

Kadar je daž, jame se napumju odle an rataju tarkaj počalu, de nje mož naprej ne pa nozah an z kolesam.

De druge dve poti u dolini, edna ki Skrutovega peje pruoč' Klodju, druga pruoč' Zamjeru njesu nič buojše ku ta prva Pomisljimu kake moreju bit' tiste ki si ločuju z telih za doseč' kajšno vas u brjegu.

V ešelju kamunu inamno nega samega cjestarja, tuo je premalo, kjer na more bit' povajerode; bi korli narmanj še dva čjeluca an za nimar za držat' u redu cjesto. Dirigenti, ra kamunu čuju vedó, da takuò se djela ekonomijo, na vedó, de ako cjesto ostanju takno zapuščeno an prez obranjevanja, za malo ljet ne boju za rabit an tekrat za jih luost' na mest boju korlj milijoni an milijoni. An kaduò jih bo muoru plačat' Ljudstvo, saj tuò je že stara prauca Pa do težá bi se na možuò prji', če danás bi se mjeju vič skrbj za obranjevanje.

PODBONESEC

Se čuje pravt' de boju zidál' nou hram za šuole an de boju strojil sedež kamuna za de bo buj modernasto urejen. Upamo da djelo se bo preca začelo.

BRCA

Karlič Cvetka z Gorenjih Baré sej poročila z Venturinjim Aldam z Ažle. Sorodnik an prijateljeli želiju dobru sreču mlademu paru.

Landarska jama

Landarska jama se znajde severno Špjeta kako tri kilometre hoja delé, lahkuò s telega se prde do nje u tri četrtje ure; stoji na desno kri doline Nediže, skrta u piču stene nega skalnatoga prepada, u sred brjega Nakrasa, kakh 330—350 metru vesočine nad muorjam. Narbuj stara tradicija Landarske jame pravje: »Ankrat na krajca za se rešit' pred atilskami ordami s svoji sušatj je uteklá u Landarsko jama. Atilske orde od zakrajne bjaške planjave su jo držale na dugm obléženu. An dan komandant sovražniku je pošju h krajci nega parlamentarja de bi poskušju jo premagát z objubo častne udaje; ampá krajca, da b' se skazála kuražna, pred parlamentarjam je vesóla dol pod čelo zadnji žakij prusá an nru je odgovorila: »Povej tuojmu komandantu de zastoj upa de jest se bom udala za lakotju, kjer morem se branit' oblegi tarkaj ljet kar je bluo zarjna v žakju ki sam vezala dol pod čelo; živeži nikdar me bo uzmankal', kjer me pridiju previdani od drugih kra-

ju skuoze jamo.« Komandant atilskih ord, prepčan de kar je potrdila krajca je bluo prú rjes, je odzeu oblego an se umaknuò drugam; takuò krajca sej rešila an spet je gospodarila Landarsko daželo an starinsko nje skrivališče od togo časa sej klicalu »Častna trdnjava Slavjenjuc.

U telj legendi lahko zna bit' kjek resničnega, mogoče tukaj že za starih cajtju su ble grajčasko municije an Landar sej branu pruoč' Hunam.

Landarska jama je urječna bit' obikána. Z Špjeta, ku prej rečenu, lahko se pride do nje u tri četrtje ure hoja. Carjez mostjé Nediže, ki je objesen na dvoje kordah hitru pridj do vaščine Naukulah. Obrniš na desnico cjesto an le rauno po nji, ki gre zmjeram tik obnuozja bréga, na čemparnico an pr' nečlški strugi na desnico, dotečeš prjed Šparjut an malu buj naprej Bjačo, u kateri vašj, če te se bo dopadlu ustopt' od cjerkvice Sv. Jakopa, ki stoji u griču kar hitro nad vasjó, boš mogu vidá' prstajenu pr' zidu famozu

kamanovo laštro Landarske banke, oku katere naši antenati su se zbjeraj na svet an za obsojat'. Malo na stran cjerkvice boš mogu si ogledat' ostanka enega turha kvadratnega 4x5 m., ki od tleh se uzdiguva kakih 5 metru, u katerim su zaperjal' zločince objejene od Banke. Kos turna an druge razvaline zidovja ki če an sam kukaju ja an ne s tleh, potrdijo tukaj obstoj ednega treh starinskih graduovu Landarske trdnjave an sicer grada Ahreusperga iz ljeta 1274.

Drugi grad sej znajdu blizu jame an z njezá razvalin su ble zazidane hiše vašj Landarja. Trečji grad nje znanu u ki zadnim mestu je biu sestavljen, gotovo pa blizu grada Ahreusperga.

Hitru ku pridjš voñ z vašj Bjač, prjed ku ustopt' u Kras, pastj cjesto, obrniš na čemparnico an primiš stazò ki peje po hribu do Landarja. Stazá nje duga, pa malo strma; če na boš meu sile, usak an tarkaj se lahko opočiješ an rad si ogledaš pod tabu kos lepe Nediške doline od Láp do Špjeta; takuò prez se spoti' an prez se zmishi' se znajdiš u Landarju.

Landar, za resnično povjedat', nje čedna ne lijepa vaš. Bi se možuò misliti de od

časa landarske Banke se nje nič spremeniła. Majhane, nizke an stare hiše, napredno adna drugi, marskajšne ziduovi pred uratih su počrnjeni od kadja; poči čarjez vas

ušske, slabo natučene s kamani, de je obrnu past' an se zlomit' noč. Nad vašjó stoji lijepa, čedna cjerku. U Landarski brjot nošju mrliče na pogreb zakrajne vašj

LANDARSKÁ JAMA - znamenita božja pot v Beneški Sloveniji

ZAPADNA BENEČIJA

Brdo

BRDO. — To u cjelem našem komuně to se pohostama vidi, k' no nam ujemajo an dajajo luč, zbasuoč an uzdjhnuč tenzjon elektriko. Mi ve ne moremo šnjč kapji zakuoč no tuo djele, an ve uprašamo čjrejčjon od Socjetade Elektrike od Farjula, k' na nam povjedej zakuoč to tuo succedua koj par nas an to u naše kraje. A ne takoviš to u citadah an uasoh od planure. A ve ne plačiamo še mi lučej tej to u te druge kraje? Če l'nija eletreka par nas na e sožeta pohostoma kakemu gnaštu, no nardita to u manjeri, k' to ne se verifikuj an če to bizunjo, ne uzom'at še kakeha djelouca za k' on nam suhurej lučej tej to u te druge kraje.

PODBRDO. — To u tem dolenjem borku naše uasi so judje na svoje špeže postavili dvjč luči, da bi svetile cjesto po noč; an to u tem horenjem borku no se pripravjavo za aumentatičnu narj tje k' ne so postavljene zak' njeso sufficiente. Itako bomo mjeji našo uas ljepo illuminano za fješte an naši te mladje ne če bete možno kontenti anjelč za tuo k' to ne bo perikula, k' ne pridita ta kišj žvečar, kar no hredo na snubo, z nosom, mačar' okužon za tuo k' so se to u kaki tomi ušturpjalj.

No pravijo še, k' ne če narditi se dan lavador za k' no morjta prati naše ženč, an to a je možno bizunjo. Koj no b' ne muorlj uzabiti, k' eju naš akuelet on muore bete popravljen za k' to u dosli pučšice en zubja uodč.

TAJPANA

TAJPANA. — Še ha n' dazema, to u cjelem našumu komuně smo kudali k' pr' nas ormaj ne bomo mjeji bizunjo hoditi po svjetu za se uodinjati dan kruh, za k' ne če nam dati djelo kle par nas. An zarjes so začeli mjeriti neki peridi an inženjerji z nemaj prijeltami ta za Debeležu, potem so odperli še djelo, an boj jušto rečeno, so začeli narejati implante za napraviti no digo eletrika. Mi smo kudali, k' ne se odperla zarjes ta bondanca, k' par nas njesmo bi uajeni: djelo par svej hišji! U začetku so uzeli nekej djelouca, a ne tekaj jih, tej k' so nam obečuali. Če v' se ne motimo, te jih bo usjeh od 15 do 20 neših kle domačinou. Judje so se merkali to u očj an šperuali, k' to pčj indavant djelo za se morjeti okupati. A so čakali za nič cjele ljeta. Po ejerke duā mječca so poslali ta hišji še te malo djelouca, k' so uzeli an ustavili djelo. Za kuo v' ne vjemō šnje ljepo, koj no pravijo, k' dita k' ne horč uzela djelo na njč mječa soue an ne čakala, k' on governo finacijej to opere publiko. Itent mi smo čakali, stiskali pás an indavant uljeklj tej k' to se mere. Majedan on se njč nabordou za prilj na pomuoč, djeloucam k' so b' dižokupanj cjele ljeta. Anjelč mamō še zimo, jesti to koventā usaki dān, a če to matjca kam mamō se obarbit. Občuanja smo žej štufi te ura k' governo on prevedejč dan bōt še za nās. V' por še mi apartemijemo Taliji, smo citadinji taljanji, no nam dejā tuo, k' no dajajo druhoče po Taliji. Ne uprašamo velikih rečj, ma koj djelo an muoč za morjeti živiti. Zdravi judje tej k' o par nas an

po useh horskih uasoh no uprašajo tuo, k' governo on je oblejan jim dati. Imates, artikulo 4 od Koštitejoni Taljane on pravi: »Republika na rikonjošj usjem citadinam dirit za djelo an na podzbuja kondicjoni k' ne za rjes dejta te dirite.

VIŠKORSA. — Bljžajo no se vjenahti. Tej po nauadi, naše može, k' so šli pred časom po svjetu s trebucham za kruham, no se uračajo ta kišji za prehnati zimske mjesee par svej ženč an suojih o'ruok. Največ naših emigrantou to je to u Francji an Svizzeri, a na žalost te dvjč nacjoni ne njeso več dobre za djelouca tej k' te bō dan bōt. Djelo, k' no ta ečj dajajo to je možno težko, a uodanji so ščarš. A

Gorjani

GORJANI (Montanars). — Gorjanski komun, to je krej najboj ošidental kije no živč Slovenji. To njč na uas Gorjani (Montanars), ma to e več uasi rastresenih po naših gorah ta pod Foron an Cjamponam, k' souse kup no formajo tele krej, k' po slovejsko on se kljče Gorjani. To e dan mšu komun, škuož najboj te mali to u

nešj provinciji. Šindk an gjunta komunale formana s to uorčen part Furlanou. Kako no se interesajo za probleme od komunale aminištratorji, ne vjemō kuo povjedati za k' fin do nas njeso neč nardili. Koj ve vjemō, k' šindk on odj dou an ore po Umurju (Humija) k' ne vjemō za kuo. Ošte apuntamente on má še z raprežen-

ZENA S TEŽKIM OPRTNIKOM, kakor jih sročamo po vseh bregovih in dolinah Beneške Slovenije. Tudi dekletam že z o'aj nprjijo težko breme

NEME. — Ve šperamo, k' no ne bojo nam nardili oservacijon za tuo k' naš žurnal on se okupā še njemejskih problemou. Mi ve vjemō sami, k' to je na uas od Farjula, ma ta huorša part uasi, k' no formajo Njemejski komun so slovejske za kete naš žurnal on se okupā. Dan primer mi ve muoremo lamentati: zakuoč na nejčejo ustavili korjere, k' od Uidna na peje horč po Karnajski dolini ta par ejerkeve to u Njemah. Judje od uasi rastresenih po horah ta nad Njemami on to u Karnajski dolini so od 80 ljet nazad bi majeni jo čakali blizu ejerkeve, zak' eju to je še čentro. Poleg ejerkeve, ta na tej plačji ve mamō te najboj velike botehe, to je križišče

tantou od Artinje, teh judi k' no b' tjeli k' Gorjanski komun on se špekej unč ž njemi, za pomousti s tasami naše boe hribouce tej k' so djelali to u 20 ljet rezima rancea. Ma Gorjani no nejčejo čuti, no por djelajte prepoušte Artinjski polaurji. So se z možnoim fadion merli mjeti svoj komun autononni tej k' e bi par starem, an za tuo ne če a znati daržati tardo.

FLAJPAN. — Naša uas na spada ta pod Gorjanski komun, a to e na tje uasi, k' ne do danšjueja dāna konservala suoj za rjes slovejski motij, sečen k' taljarski špečjalisti za znacijonalizati Slovenje so še par nas doperali use mječe, k' so jim paršli pod roke za zbrisati od naše zemje usako tračo, k' na naordej sloverjstvo. Fasizmo e napravou dan dekret, tjem provedimentom storli nam uzabiti naš materni jezik, za tuo k' smo b' boj tesno zveženi s furlanskimi ljudmi. An itako za 20 ljet smo dipendujali od Artinske an te, tej k' ve usi vjemō, on nam njč dau neč dobra. E koj nas ljepo pomouzoč s tasami s katerimi e djelou use za suoj čenjtro abehli. Tarpjeli smo možno an škuožej usi naši možje so muorli jeti po svjetu za morjeti uadinjati dan sout za kupiti kruh zase an za sve otrokč an ženč. Za neč sme uprašuali, k' no kej nardita še za nas, zanje mi smo b' »šklaše k' so mjeji koj doveje a majedna dirila. Ma nas, k' smo se postavil speka neč komun, čemō znati se mješati sami, koj to koventā k' konsejerji Flajpane, k' se b' zbrani pred šteremj ljeti, ro kej boj se k' to se šjolič gorjanski komun an naj se a unije s Artinjo, kudōč, da boje s interesajta za suoj krej. Fin do nas njeso neč pokozali, ma koj odili za neč na riunonji to u komun.

EREG. — To e rjes, k' mi smo te zadnji pais, a za tuo nje rečeno, k' z namj to se djelej tej z blaham. Škuola kam no hodijo naši otroci se učet, na b' bō dčbrā za pod strjeho uzeti blaho a ne človjeka. A njesmo mi judje dnaki tej teje k' no stojte u planuri? Mi ve šperamo k' je... Šaj naše otroci, kar no bojo mjeji 20 ljet, ne če bete kljčeni par souzade tej te družje Taljanji. Za tuo mi ve se uprašamo zakuoč naši otroci no muorejo hoditi škuali skuožj to u dan hljeu, mentri te družje no majō use njih komoditade.

Kakih petnajst metru od začetka, u živi škali zvrtna, je na cilindrska jama nih 40 em djametra an nih 50 globokā. Te je martau u katerim stari prebivauči jame, su tukli zarna usnjece ali drugga žita za deseč mokō s katero su pekli hljebe u formi ki se znajde na dvoriču pod ustom ejerkeve. Edini prebivauči jame su današnjičan natopiri, ki podnč majuju pod obratam an jih je na tisoče.

Turisti ki vičkraj su globoko prediral u jamo, su dal' vjedit' de jama namjestih je uoska, na mjestih šarokā, u kajšnim kraju takuo njska de se muore ič naprej kabee. U prestorah su počli uodč an druga. Ampā obedan do sādā nje pšu do kōnca. Ljeta 1936 zadnja ekskurzija (ekskurzijonisti su bli z Torina) je bila ejelih 18 ur u jami. Po 8 ur teške hoje an pljeranja, je prišla do negā prostora kjer je no jezero 60 metru šarokoušti an oku 500 dugjave. Uodā je glaboka an pr' jezuru je biu pjesak čist ku u Nedži. Pr' kraju u pjesku je biu najdjen okostnjak glave nega kōnja.

Edni misliju de jama grč komplivat' u drugo, ki se znajde u brezjih Preštena; de bi bluō rjes jama bi bila zaost' duga.

Neme

poti k' na pride od Sedilah an Romandulja, to je to u malo besjed zbirališče usjeh judi od okoliških uasi. Tej k' na se ustajajo to u druge kraje od Njem, korjera na b' muorla šošto djelati se ta na tej plačji, k' ne se ustajala za cjele desetine ljet.

AUMENT OD LUČI. — Konsej komunale deleboru zvesokjeti prječeh od luči od L. 0,45 na L. 10 za usaki Kw. Rjes to je, k' komuniska bilanca na je to u hardih uodāh, an k' naše aminištratorje no ne vjedō kako uon priti, ma to njebo jušto k' no nas tasajta na tjem modu an za uadnako naj bodijo bohatj ali božj. To je famej, k' no ne morejo ali no štantajo plačati te prječeh, k' e bi prej, kako no če morjeti anjelč. Če komun on ma debite, on je plačej tasuoč te judi, k' no morejo plačati. Mi ve mamō slovejske uasi od našča komunā, k' so ve lahko rečemo, skuožš soušje bozi. No ne pardjelajo nobedna fameja za šest mjesee roube za živiti, medtem, k' dou, uasi k' so ta na računem, no morejo plačati več. Teha paj ve njesmo se čakali, k' na napravj Njemejska aminištracijon komunale, k' če ve se ne motimo, na je formana od raprežentantou djeloujskih kategorij. Ma če no ejtako djelajo z nami ne vjemō, če no majō pravico se nominati za raprežentante od djelouca, kar no vero od djelouca an bohih judi čakajo, k' no plačajte tase, k' no je ne smjele bete aumentane.

PROSNID

Naši bralej že vedō kar se je zgodilo zadnjič u Prosnidu, kjer prebivalstvo je protestalo puoč kamunskim poglavarjau, ki nečeju spoznat' njihovo praviečo zahtevu, naj se ena spejč uodā u šolo, prjed ku pvišat' volum uodč akvedota. Umjes je bla luožljā tuoč finansirska muoče an vašnjak Anton Černetič je biu areštan an potle zarad' intervencije Demokratične fronte Slovencev pred kvestorjam je biu zpuščon.

Zdaj bi radi zvjedelj zakaj malo dnj pozneje su paršli u vas krabinjerje an policaji. Mogōče jih je poklicala intervencija Demok. fronte Slovencev pred kvestorjam. Prinesli su za sabu »Messaggero Venetico

Beneški Slovenci!

V novem letu postanite vsi naročniki „Matajurja“

an »Gazzettino«, ta dva narbuj važna žurnalā za tiste ki na znaju prebjerat'. Tud tala dva žurnalā su prināšal' dogodke pretečenih dni u Prosnidu, pa su jih naznanjali popunama drugače. Krabinjerje an Polcejji su rekli ljudem, de je bluō buojsč če su bli sporočili novice Messaggerju an Gazzettinu namest slavyenskim žornalām, kjer ta dva su bli gotovo buojsč raprežentirali njihove interese. Infelix aslutia!

Ze dobrō poznamo gaspuodje krabinjerje an policajj, s kajšnim namjnam ste paršli u Prosnid. Pa če mislite doseč', de Prosničanji boju odstopil' od svojih zahtev z vašimi žornali, ste se zmotil'. Le povejte temu ki vas je pošju, de s takimi metodj oblasti na boju dosege svojega namjena. Na sama pot pejvo tv z polčaja: spoznanje Benečanom njihove pravieč pōvsjerele.

VIZONT. — Smo zvjedali k' naša laterija ne jela od Ujemske kurje, mo itimacjion zakj na žgomberej lokalje, k' ra okupāua od ljeta 1922; ne smijemo pozabiti, k' lokal, kjer na je laterija on je hospodar komun an tuo kar na laterija čarži, to je koj te parvi plan. Zgorč ra postavljena kanonika, kjer on stoj' far an njehā dejkla. Za skuzč, za mjeji eč o hišo a dišpozejčjon farja, ne kurja uzela to, l' ne majō bizunjo za ejerkeve roci to part od parveha plana, an tuo medtem k' to u kanoniki far e postavou dan spačjo od ACLI. A judje no se možno lamentajo teha provedimenta an no djejo zakuoč an far nejče zaprjeti te spačjo, če on mā bizunjo mjeti lokalje libere. To nje jušto, k' na cjela uas na rašej prez svoje laterije za zadovoljiti farja, k' če on mā kulikej dobre uoje, on more se parkomofati. On se stajni še on, saj on njema tekaj velike fameje za mjeti na suo dišpozejčjon tekaj veliko hišo.

Španjut, Bjača, Kras an Tarčet.

Na čemparnico Landarske ejerkeve začne ljepa, rauma an zadost šaroka stazā, ki peje naglih pod štenga na vrh katerih je »Jama sv. Ivana«. Pred štengami je an duojč šarok kakih 6 metru, dug kakih 40 metru, podpri' na dolenjim kraju, namreč puoč' dolini, s zidam. Vrh telega zida ki se uzdigne za pu metra nad praham duorišev je cječama pokrit' s kvadratnimi, lepuō opikānami laštami an mentre ki služ' za parapet, dobro si prilōž' za sednit' an za si opočit' pod sjenco narastjenih lip. Tukaj drugdan po Velikinōč, trgovec položju na njze kolače, kuhane jajca, narance, limone, druge navadne sadje an sladkarije, kjer tist' dan u ejerki jame se masuva an če ura prpusti, pride gor punu ljudi z bližnjih an zdejnih vasi.

Štenga po katerih če bil' stopil' za prit' do jame, štjejiju 114 hamanovih ščalini an su šaroke oku metra an pu; stojō oprte tik čelā, su raune, preciej strme. Na zunanji strani za celuo dugjavo imaju načeg-njen zelježni parapet. Skor na pu šteng, na njm ščalini, golsko urjezan, se berč datum 1101.

Ku se pride na varh šteng, su ne vra-

ta ki dajo u no majhano prehodno stanco, s katero na desno se loč' an hodnik dug 16 m, šarok 2 m, vesok oku 2,50 m, narč' na ark an trdnō zazidan z obdeljami kamani, ki peje puoč notranjšini jame an z suojim možnim obratam sestavja pod kosa jame uporabjenega za ejerku.

Tak hodnik stoji opt' na obratu drugega hodnika, tud' trdnō zazidanega skuoz kater naglo, teče stalno premrzla uodā, ki naraščena, kadar pade punu dāza, strāšnuō kučā an šumi an odmeva pod skalovitih obratih jame.

Iz prehodne stanice, ku se gre uon po drugih vratih, se stopa na prah neza duorce, ki vje ku pu stoji pod čelām. Na stran prepada je ograjen s zidam. Tukaj zvrtnan u živi škali je an starinski foran. Ljudje praviju de kakih deset metru nad telim dvoriču, u steni prepada, je na majhana jama u kateri je mječa spalnice lečendaraka krajica, ampā obedan nje povjetu kōde bi se mogliō zpljezat' do tiste jame. Iz duoriča po enih kumanovih štengah, ki majju nih deset ščalini, se stopa u ejerku Sv. Ivana ki je del jame. Del jame uporabjen za ejerku je dug 16 m, šarok 10, vesok 7-8 metru an u kajšnim kraju še vje. Šofit an

stene su popunama iz japnastih skal postavljene takuo ki natura je tjela.

Blizu ustopa u ejerku, na čemparnico, tuk stene, je na starinska hloдова prižneca, (če kajšan stopa u njo se zasuje); u koncu ejerkeve, ta na sred, je an utarič, djeju de je glavni utar, s podobō Matere Božje u enim kvadru; tala stran ejerkeve je ograjena z njm zidam an pr' njm kraju (na čemparnico ustopa v ejerku) zleze' na štenga za iti notre jame. Hitro po ustupu u ejerku, na desno, su vrata kj dajō u sakristijo, z oknica katere se uživa ljepo vječto; malu buj če je koro z utarjam Sv. Ivana. Utar, an štātu su rjezanega hlođa an starinske. Koro se prkaže ku položene u zni školjki.

Na stengah ejerkeve su dvjo lapidi z pisavo dost' obrabjeno, ki obedan nje mogu dicitral', katerih adnā z 1208.

Dol po štengah na koncu ejerkeve, ali pa po hodniku ki se loč' z majhane stanice pod podam ejerkeve, se pride na dnō začelka notrajne jame. Ze sprvega zunanja scenāna bluō pride takuo šibkā, de če si če jti naprej se muore pržgat' kako svječo, an še takuo je težko an obrnu se pljezat' po pužčih ščalinah.

Furlanski novelisti so črpali iz naših „prauc“

Zaki nas kličiju »ščavi«

Caterina Percolto je najpomembnejša furlanska novelistka. Rodila se je v S. Lorenzo di Soleschiano, ob modri Nadiži in že v mladih letih spoznala globino ljudskega kulturnega bogastva Beneških Slovencev. Posebno pa se je poglobila v njihove ljudske pripovedke, ki se kot srebrna nit ohranjajo iz roda v rod ter je iz njih črpala gradivo za svoje ustvarjanje.

gat horé u solar ž nim ramčan, nu ne jih dala svet' Pierinu fin ke ne bla trudna. Alore ne djala: »Se ne še pōnita čun prit špegat horé a nu čun vam jen dati senjé no zarnoč. Ma Buh senjé e ni mjeu voju ustāniti nu itī na djelo a nu itāko je djal svet' Pierinu: »Tj pridi tle anjelé, ta na muoj puost, takovíš kadūr, ke te baba na čō priti špegat horé čun jih jeti šče ja nu mare.

Takoviš su storli. Sad kadūr ke baba ne paršla špegat horé u solar ne šla daj špegat svet Pierinu, kalkuloč ke u bōdij te ke prej u jih ni mjeu. Kadūr ke ne šla svet' Pieri e takou mungulat oku boha, zuj te ke e bi jih jēu dvarkat. Alore Buh je mu djal: »Takoviš češ se naučiti ke za itī po svetu to njema biti dan ucon. Tako viš, pōten ke e bi jih jēu dvarkat svet' Pieri, e bi šče plačan.

Puno Taljanov nas kličiju s tako zaničljivo besjedo zak nam držijo za take ku ki besjeda »ščavič« čē rejč, to je »hlapci - suženjec, kjer oni, nasljedniki Rimljanu, zahtevaju bit' višje nam drugim, četud' tuō nje rjes an sama ta njih zahteva skāže njihovo injoranca.

Kjer taki ljudje se držijo za višje an držijo nas druge za nižje, misliju an čēju, de uzamemu za dobō od njih kar dājō, al' nam ponudiju an naspruoč' de mi jim muoemu dač' vse kar uprašaju an čēju.

Malo štorje

Poglejmu sada kako je zarjēs življenje Sjavjenju, od kar su pedloženi, ku Taljanski državljani. Slavjenščina, kakor se vjē, je poč Italijo od 1866 ljeta, tuō rejč 84 ljet. Kaj dobrega je imela Slavjenščina tentegā od raznih governov? Nič drugega ku mizerjo an lakot. Namest' pobujšat' stanje ljudi, su zmjeram ravnal ž njimi ku z ljudmj katerim je treba uzeč' uōn do zadnje kapje karvi. Po tistim 1866 ljetu, ljudstvo Slavjenščine je muorlu čē njētju ukrepat' za lakotjo, začēč' hodit' po svjete s trebuham za kruhom, kar tegā prej se nje nikdar godilo. Zastoj ljeta an ljeta ljudstvo Slavjenščine je upelu an čakalu de položaj bi se spremenu. Žornali, ki u Italiji se tiskaju na stuotine an stuotine, novinari ki se štejiju na tisōbe, se ne brigaju, al' pa nečiju oznān' resničnega situaciona našega ljudstva. Čē kak artikel pride publikan u »Messaggero Venetec« al' u »Gazzettino« gormez Slavjenščine, se dogodi samuō kadar je za oznān' protislōvenske »patrijodske« guodbe, »zvestnih Italjanissimouc«. Odkar le jest sam pr' pamet, (muoj renik oča, Buog mu dī nabeša, je pravu de an otruok pride h pamet kadar ima sedam ljet), taljanski govorni siltiju naše ljudi z patrijotizmam an z bandžerami žē od otruok ki hodiō u školju; naj pod krajam Umbertam prvim, naj pod Viktorjem Emanueleom tretjim, u kupe z Mussolinjem, naj sada pod De Gasperjem an zavišnu tud' takuō je muorlu se gajāt' od začētkā, od 1866 ljeta naprej, pod Viktorjem Emanueleom drugim. Bi rad poprašū an zvjedu kadā nam kambajaju kosilo, kjer usi vemō, de zmjeram le tista minestra na grē an mislim de po 84 ljetih bi čiu čās za kječ buojsēga užit'. Bandjere, čē tud' požegnane od škōla an častlilijv primak »Italjanissimic« an drugi podobni tituli, ki u sebe njemaju nič konkolnege an šē manj dobrega, pa ja su samuō prazne besjede, nam na brigaju an moreju osōnit' samuō kakega norčā, kajšan nre se zmjeram najde pōvsjerečē, kateremu višnu pr' krstu je zmanjkala kaka besjeda.

Mi smu Slovjenj

Nečimu bit' ne »italjanissimic, ne »ščavič«; čēmu bit' kar smu an vemō de smu: Slavjenj, ki maju pravico za živjet' ne ku živnja, pa spodobno ku človek; ne zastōj, tegā njemu nikdar zahteval', pa z pravčnim djelam. Naša zemjā nā more nam dōč' zādost za preživjet', kjer jo je premalu an šē teška za zdjelat' z rokami, zak je položēna po ronkah an hrībaj. Naš prčjelak se more rejč je samuō krompjer, kostanj an grah. S tim ki prčjelamu na moremu jēst, se obječ', plačāt' dauke, oskrbjēt' za tarkaj drugih potrebij an spēž, ki na družina potrebuva. Zatuō nam su potrebne druga djela za zaslužīt'. Pa kjer pr' nas njesu fabrike obedne vrste de su kječ važne, muoreju naši ljudje za čēlo življenje, kakor žē buj gor povjedanu, itī, čē se jim le posrečl, posvjete, u tuje dažele, u tani ne miniere, kjer zdravje, nasreča al' tud' dost krat šē smart, jih zmjeram čaka an sleduva za petāmi. An su prisjeni na tuō, čē čēju zredit' družino, čē čēju plačāt' dauke, obšerbat' kraucu u štalj, čē počēju de jim bo zastavjena hišca, njiva, sanazēt', al' de jim na ponesijū z kuhnje lonac, kotu, krumpasto stucletstaro mizo an vintulo, edino pohišstvo, ki maju.

Za nas njesu ljepe besēde

An sada tistim gaspuodam ki tarkaj brusju an tuliju s patriju, an šē tistim norčām ki tarkaj jih grize čāru u glavi, zak njemus usi ku oni zatajil' naturo, naj stōrijū dubrocu povjedat' kaj zadnā patrija je tista ki nič se briga za dobrostanje svojgā ljudstva, nič jim na dā kar maju potrebnege pa gleda stjerjat' ž njih šē tegā ki njemaju dost za samesebe an ki ku cikj pomisli, kako velikō drevo sij željē. Kone dreves pa se tudi ne smejo dotikati. Zato sadj čimbolj narazen in sicer sadj jabolke vsaj nā 8 m razdalje. Čē imaš kje sadna drevesa pregostā in segajo veje enaga v veje drugega, veruj mi, da stōriš najbolje, čē kakšno drevo izkopaš, ostala drevesa bodo imela na razpolago več zemlje, več zraku in več sonca in sad bo zato lepšj.

gani muoreju lajhat' po svjeta de čēju preživjet' Za višnu takuō se rāna z hlapecami, s sužjemj, s ščavami, ki muoreju se trudīt', se polit', se postit', bi' astrgani, se pustit' odrjet' z davkami an z išaami, prez uagat' se oglast'. Je, al' nje tuō stanje enkratnih suženju, hlapcu, tistih Rimjanu od katerih mnogi Taljanj su ponōni, de su nasljedniki? An kjer autoritā taljanske ravnaju z nāmi takuō, nu le naprej bojō tibi, trpimu an trudimu se zastōj an kadar smu lačni najejmuse krompjerja z batudo, al' pa batude z balotami, al' pa slane skute z pulento pečeno, al' bižne z mokō; in brožar nam dok imamo to božjo mano. Potlčē moremo lahkuō an veču liti spat' na senik. Čē pa je čas za burje kakor je sadā, za de jih zamenimo za potrjeban sjerak, ki njemus prčjelat' nabasānu na uprezimuse barelo žakju burji, uprezimuse h nji an vlječimo ku muš, napoimose dol delčē u nāžu Furlaniju an tam dol z žakjam na ramenah, od hiše do hiše ku petljari prosimu, de nam dājō sjerka u zāmenū burji. Čē pa na moremu takuō pa prodajmu jih trgovcu čē čēmu ra udobit' šē za tarkaj kar bi plačal za ukupit' an pár bargeš, ki s pljezanjam po kostanjih smu se astrgali.

Nu, sada je dost, počāk' mu, homu spet guoril' kadar bo začēla kaka uiskā, saj vemō, da naši hospodari, na morju postāt' prez uiskō. Nas pošajju se oderjat' an oderjat' an mi ki smu dobri ščavi, puojdiju radi, jim bomu bugāl', saj ku hlapci, ki smu bli zmjeram takuō dobro držani, bi mječ' dužnuost. An čē morbit' se vrnimo damu, zna tud' biti de nam dājō medajeo... an pa duovjē po telj trečj uiskō kuo najdi mu okrščeno Slavjenščino!

Naši hospodari su nāumni, ker misliju da majō norēč po rokah an da pojū spet očāral' »ščavič« nablenkane z batudo ž nō samo besjedo: »italjanissimic«. Smu vidlī ljetos, kadar je pršu obiskāt' našō vasi gaspuod Prefekti, ku je rekū: »Fedeli Italjanissimic«. An ljudje so ga poslušāl' ker so se bal' an njesu razumel' taljanščine, predvsem stari. Drugega njesu zahteval', obednega uprašanja za svoje potrjebe, za njih buoštva. Višnu sam prefeki u njega glavje je muor rejt: »Sono proprio »ščavič« (su prū suženje).

Sada vestē, zakī nas kličiju »ščavič«.

Gospuodje par autoritā naj veļō, de sadā, mi njemus vič samuō za uiskō, ampā, de čēmo guoršē živjet', de čēmo guoril' po slavjensko an tud', de se nam guoril' po slavjensko, da bojō naši otruoklj imjē slovjensko šulo. Mi njēmo »ščavič« ampā ljudje. »ščavič« su oni, ki misliju, de su vič ku mi, zatuō ki majō u rokah foreo.

Stvari, ki bi mjele, brigat naše sindike

Vse tuje osebe ki u zadnjh ljetih su pršlē utakujavat nuos u našō domovino, — gaspuod Manzano na primjer, an drugi nšrečni novinarje an pisarniki kakor on, namest zamujāt časā z nabjeranjem od tistih štrjerh domačih melonu babij čaker za njihove duge puntate an inkješte, ki složene kupe njemaju vrjednost norčastega suda, su bli stvorli buošj an dost čast zatuō nu su bli zaslužlj, čē su bli luozlj na luč tarkaj potrebnij an urjednih djel, ki bi mogle bit napravjene u naši daželi za pobuošanje stanja prebivalstva.

Ki zādāu med tarkaj gaspuodu ki su letal' po naših dolinah (samuō za sjal' jukoko) seij interesiru za stanje ljudstva, za njihova potrebijna. Obedan nje vidu kake potj imamu, u kakijh bajtah živimo, kakuō težkuō prčjelamo tist bob pulente al tisto skljedō kuhinje.

Usakemu človeku, ki gre po Savojski an Ročamskih dolinah na more utejč' z vidēnja veljka površina proda ki maju na rēzpolago torenti Aborna, Arbeč an Kozica. Posebno Aborna an Arbeč z siojimi prodi zasjedaju u dolini vič prestora ku zasjedaju izdželane njive. Nje trjeba bit inženjer al' kakoršobodī artist za zastopit', de čē telj trije torentj z kriterjam bi bli usijem teļē u strugi zmjereni za volnu uodē, bi se mgluō zbuoštāt an realizirāt' 'no obdjelovalno zemljo za vsakovrstnā žita male manj za celō no dolino. Samuō u kosu zemljščē, ob stočiču Aborna-Arbeč, med vasmī Klenja' - Mjerse - Čemurju an Ažle bi mgluō bit' obuošnanega terena z katerega s časam bi se prčjelaju lahkuō živila za an kāmun prebivalstva. Tele su stvari, ki bi mjele brigat' našjō sindikam an poglavarjam, ne kar hodiju pravit' po sodičah Milana.

Odgovorni urednik: TEDOLDI VOJMIK
Tiskala: Tiskarna Lucchesi - Gorica
Z dovoljenjem videmskega sodiča št. 47

Božime

Puojea, ki Slavinski puobja prej ku itī po svjete ali za sudada, su zapuolji svojim jubcam. (Vičkrat se juj slišela puolj' v Špietru).

*Ta zadnja vičeri
o juba je lefa!
Božime diklēta
jest muorem itī.*

*Bon žalostan klicu
za smilnost dobiti.
An ti še morbiti
s' na zmlišš na me!*

*Na pridem vič tode
ne u zime, ne u ljete:
Božime o djētē!
jest muorem itī.*

*Pa smiljena s' bila,
an nimar si taka,
na me saromāka
se zmlišš ti že.*

*Pod oknu na pridem
vič pjeti veselū,
kjer u drugu daželu,
jest muorem itī.*

*An kadar zagledaš
nu obličje jokāti,
nadužno žalvātī,
se zmlišš na me!*

*Ti pride na vjetre,
ku iskra plamēna,
jubezan ognjena
od mojga sarcā.*

*Čē t' pride novica,
de njesan na svjete,
na žalvi se djete,
pa molj za me.*

*Resnično jubezan
nje muoč pozabiti.
Tud jest pa moliti
čēu u nebi za te!*

Dopis preprostega beneškega Slovenca

Tud' jast san adān tistih Slavenju taz Nadžike doline, k' rad bere Vaš žornel. Ha rad berem za ki ha narbuojsj zastopim an tuō za ki je pišen u jeziku, k' pr' nas ha hourimō. Potem, ta je prav naš žornel, pišen od naših ljudi, k' ne lažejo. Žornel, k' smo ha sami ustvarili čēpru je bluō težkuō za mjet' usē potrebščēne za ha publikat, služi našemu ljudstvu da se polom svojeha hlāsa pritožuje cjelemu svjetu kakuō pr' nas smō tratan' od dānašnjih italjenskih guvernantu. Za tuō smo sihurinj, k' Matajur je prikljubljen od usih Slavenju k' živē u Furlaniji.

Samuō ha muormo skrijušno brat', zakī čē nas vid' kakšen šindik al' kakšen orožnjik al' financar, nas buodo harduō hleđal' an buodo jalj da ta k' bere Matajur je prodan, traditor od svoje patrije an druge hardē besjede k' mi jila ne zaslužimo zakī ljubimo našō zemjo an našō patrijo, Benešku Slavijnju, zakī ta nas je rodila.

Naš jeziki je pa slovinski, saj druge jezike pr' nas se ne houri. Naj kar pišejo taljanski žornali alla Messaggero an Giornale di Trieste da nismo Slovenj, ni važno tuō k' oni pravijo, važno je, da imamo u Beneški Slavijnji žornal štampān u našim jeziku, k' za ha zastopil njemamo potrebe se truditi ku kar bermō taljanske žornale, Giornale di Trieste je haspodar pisati tuō ki čē za svoje bralce, taljanske bralce sevjeda, za ki pr' nas jih njina an šē manj jih bo mjeu s eajtom. Tuō kar je pisau od nas nek Di Castro na Giornale di Trieste, je stvarlo smejat' cjelema našnu ljudstvu! Ta muore bit' zarjēs zmješan z iđejami. A ne vjē ta haspuot, da čē prijle hor pr' nas an da bo judēm pravu tuō kar je pisou mu buodo usi se smejač', da ne znamo lepuō brat an pisat našeha matroneha jezika. An tuō zakī vjemō, da nam čē tud' ta mjet' za nrečā; nam pr'kazat da vino je uodā, hlīh takuō ku se pr'kazal našim ta starim ljetā 1866 an jih ujel' nrečē

u svoje mrjēzō za napravit' od naših mladih fantou mesuō za kanone samuō za braniti interese k' njeso bli nobedan kral' našj. A sadā tā mladī rod, njē tulik nauaman za vjerjeti tistim lažnim profetarj; tudī mi u Beneški Slavijnji smō odperli očj an vjemō dužnostī, k' jih imamo pruoč' nacjon, an tud' kakšne dirite nam muore ta dač'. Pravica naša je, da nas muoreju pustiti živjet' boj svobodno, da bi naši otroc se u škol naučili svojeha jezika an takuō naprej. De Castro pravi, da mi ne znamo slovinsk... A jast ha uprašān čē buōd on ali kak druš Taljan zastopu tuō kar san tist pisau. Čē se ni učū slovinskeha jezika, sihurino ne bo nič vjedu, medtem ki oni Slovenj ki živē u cjele Slovenji me buodo zastopil'. A čē hrem, ne režem u Rim, a samuō u Vidam an hourim jeziki, k' mi ha je mama naučila, nobedan mi ne bo vjedou odhouoril'. Takrat muorem se poslužiti jezika k' so mi ha u škol naučil', čē ha njesan pozabiju, druhaš se muorem nrat' ku adān njeme al' Francoz, čē čem, da mi buodo zastupilj.

Trakonja Ivan iz Nedžike doljne.

ZA NAŠE DELO

Naša „sevka“

Lahko režemo, da je »sevka« naše beneško-slovensko jabolko. Saj od tu izvira. In vsaj dve tretjini naših jabolk spada k tej vrsti. Kolikor pa vemo, je danes ta vrsta razširjena tudi po sosodnem Tolmainskem in v Brdih. Res je dobro jabolko, saj je čislano v Čedadu, v Vidmu, v Gorici in v Trstu. Zato je vredno, da se go širi. Škoda, da mi beneški Slovenci nimamo od njega toliko dobička, kakor bi lahko imeli, to pa — roko na srce — radi naše brezbriznosti. Preveč zanemarjamo to zlahno vrsto.

Koliko dreves je, na katerih se vzpenja po deblu bršljan in različni lišaji. Te moramo odstraniti, ker se v njih skrivajo različni škodljivci, ki iščejo tam svoje zimsko zatočišče.

Mnoga drevesa imajo štrlečo skorjo. Med to se nahajajo tudi različni škodljivci, ki tu prezimijo. Tudi to skorjo moramo odstraniti. Za to delo je posebno primeren posebna rokavica iz žice. Če pa te nimamo, lahko skorjo tudi z ostrim nožem odrežemo, pri čemer pa moramo paziti, da ne ranimo zelenega luba.

Če bomo tako uredili drevo, mu bomo s tem dali lepo obliko. Med vejami bo nekako ravnovesje in krona se bo laže in enakomerneje razvijala. Če bomo še unčeli različne škodljivce in jim onemogočili prezimovanje na drevesu samem, bomo tudi imeli zdrav sad.

To pa še ni dovolj

Mnogo škodljivcev je na drevesu skritih, ki jih s prostim očesom ne vidimo ali ne opazimo. Tem moramo priti v okoliščini škropiti. V zadnjem času se posebno širi kapar (cocciniglia) San José. Ta je sposoben, da unči vse naša jabolka — pa tudi drugo sadno drevje — v kratkem času. Zato mu moramo napovedati boj. Najlažje ga unčimo, če drevesa poškopimo v zimskem času — januar, februar — z žvepleno apneno brozgo. (Poligliala calce-solfurica), ki je tudi sorazmerno poceni.

Ni pa dovolj, da posameznik poškopri

svoje sadno drevje in sosed ne. Proti skupnemu sovražniku zaleže samo organiziran boj, katerega se vsi prizadeti udeležijo. Zato morajo škropiti vsi. Najbolje bi bilo, da bi škropljenje organizirala združena mlekarna, ki bi lahko v ta namen dobavila posebne škropilnice in pripravila oziroma nabavila potrebno škropivo.

Z istimi škropilnicami bi lahko maja in junija meseca poškopili zopet drevje proti piškavosti-črvu, ki je tudi sovražnik naših sevk, oziroma vseh jabolk in brusčk.

Drevo mora tudi jesti

Krava pri gobcu noče. Tak je naš prepoved. Ne smemo misliti, da bo drevo robljivo obilo, če ga bomo samo vsadili. posebno šē čē je vsajeno med kakšne skale. Vsaj vsako tretje leto moramo drevesu zrahljati vse zemljo pod krono in istočasno pognojiti s hlevskim gnojem ali pa z umetnjm gnojili (concime artificiale). Čim večje je drevo, tem več gnojja moramo dati. Najmanjša količina za odrasčeno drevo morajo biti trije koši hlevskega gnojja in pol kila superfosfata (perfosfata). Če ne moremo gnojiti s hlevskim gnojem, ker je nošnja pretežavna, raztrosimo pod drevo 1/4 kg žvepleno-kislega amoniaka (solfato ammonico) in po 1 kg superfosfata. Gnojila seyeda ne smemo raztrositi blizu debla, temveč na robu pod krono. Tukaj ima drevo svoje līne koreninice, potom katerih živi.

Drevesa naj ne bodo pregostā

Velika hiba naših Benečanov je, da sadijo drevesa pregostō. Pri sajenju vedno

Sedaj je zimā, drevesa so brez listov in zato si lahko do drobnega ogledamo drevesa. Zalostno slika nudi velika večina dreves, tudi od naše »sevke«.

Mnogo debel je kljukastih: nismo jim dali kola — opore — ko so bila mlada. Mnogo dreves je rogovilastih, ker nismo prav nič pazili, da bi imelo drevo lepo krono. Mnogo vej je suhjih in druge se sušijo.

Sedaj imamo čas, da to uredimo. Vsako posamezno drevo si ogledamo in presodimo kakšno naj ima krono. Odstraniti moramo vse suhe in nalomljene veje. Odstraniti pa moramo tudi veje, ki se križajo in ena z drugo guliyo. Vsaj ena takih vej, ki se guliyo, mora izginiti. Pri tem pa moramo paziti, da ne dojamō drevesu prevelikih ran. Take rane morajo biti zglajene in pokrite z voskom kot ga rabimo pri cepljenju.